

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellem részét illető minden küldemény a szerkesztőség czime alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

ELŐFIZETÉSI ÁR: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). HIRDETÉSEK DIJA: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 6 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 3 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt 50 kr., $\frac{1}{6}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árgedmény adatik. Bélyeg-díj minden hirdetésnél külön 30 kr. Egyes szám ára 15 kr.

A kiadóhivatal

kezelője RÓZSA SÁNDOR főiskolai háznagy, kinek nevére intézendő a lap minden anyagi dolgára s a hirdetésekre vonatkozó küldemény.

Magyar Kálvin-Társaság.

A magyar református lelkészi karnak értelmi és társadalmi sulyát, tekintélyét emelni, fokozni kell!

E jelszó alatt indulunk neki ama változott viszonyoknak, melyek a közel jövőben egyházunkra várákznak. Ki kell lépni a prot. lelkészek elzárkózott helyzetéből, beékelni magát a társadalomba, áthatni azt az általa képviselt evangéliom élő erejével, igazságaival.

S hogy ezt tehesse, arról lesz gondoskodva. Anyagi helyzete bizonyára javulni fog nem sokára. Kiképeztetésére az eddiginél jobb s több alkalom fog kinálkozni. Ha a kolozsvári theol. fakultás s a debreczeni bölcsészeti szak felállítatik, három theol. akadémiánk lesz azon kedvező helyzetben — a budapesti, kolozsvári és debreczeni — hogy papnövendékeink filozofiai, egyetemi kiképeztetést nyerhetnek. S minden valószínűség szerint emelkedni fog a jövő lelkésznevezdek tudományos színvonala.

Csakhogy ez még nem elég. Gondoskodnunk kell, hogy kint az életben is ez a színvonal lejjebb ne szálljon, hanem inkább emelkedjék.

Most a dolog úgy áll, hogy a legkitűnőbb képzettségű theologus ifjaink bejutnak esetleg egy falusi kis eklézsiába, ott elemésztik mintegy magukat, elvesztik életkedvüket, nincs ösztön, mely őket többről-többre sarkalja, tevékenységüket éleszsze. S ha előléptetésül megválasztják esperesnek, akkor az administratio terhei miatt az önképzésben, szellemi munkálkodásban tovább nem halad, s meglehet, elvész benne egy kiváló szellemi erő a közegyházra nézve.

Épen a napokban volt kezemben egy jelölésnél egy ifjú paptársam pályázati bizonyítványa. Mindkét papi vizsgát kitűnő eredménnyel tette, iskolai bizonyítványában 56 kitűnő kalkululus

van bejegyezve — és ez a kartársam egy IV-ed osztályú, kis egyházban emésztí magát a mezei gazdálkodással, hogy fentarthassa családját. Ha anyagi gondjaitól megszabadítaná is közegyházunk — de holvan az ilyen tehetségnek a szellemi tér, az a megfelelő munkaerő, melyen érvényesítené erejét!

Mezőt kell nyitni a tehetségeknek, ösztönt kell adni a szellemi erőknak, hogy az iskolában szerzett képességet tovább fejleszszék.

Ily czélből javaslom én, hogy alakítsunk egy „Magyar Kálvin-Társaság“-ot, mely a Kisfaludi és Petőfi Társaságok mintájára magába fogadná a magyar kálvini egyház legkitűnőbb s irodalmi téren érdemeket szerzett lelkészeit és lelkészjellegű tanárait, egy bizonyos meghatározott számig.

A református lelkész a társadalomtól ritkán kapja meg azt a kitüntetést, azt a jutalmat, melyet megérdemélne. Sok esetben épen lelkészi állása ebben az akadály. — Ha Tompa nem lelkész lett volna, azóta ott állana szobra az Aranyé és Petőfié mellett. — Szász Károlyt, Baksayt, Sziládi Áront beválasztják az akadémiába s irodalmi Társaságokba. De hány valódi nagy tehetség marad homályban a 2 ezer református lelkész közül, a kik egy-egy ismeretlen kis faluban lobognak el észrevétlenül, — nincs aki kézen fogja, bevezesse őket a nagy szellemi társaságba, biztassa, bátorítsa és ösztönözze a munkára.

Ha volna nekünk egy olyan Társaságunk, mely a református lelkész tudományosságát, irodalmi érdemeit méltányolná csak azzal, hogy kiválóbbjait beválasztaná tagjai sorába kitüntetésül — ez sokaknak adna ösztönt a munkára, emelné a lelkészi kar képzettségének színvonalát, társadalmi sulyát és tekintélyét. Ha megállapítatnék a Társaság tagjainak száma például 60-ban — ezeknek $\frac{1}{4}$ része tanár lehetne, —

mindenik tehetségesebb lelkészt ösztönöznék az a nemes ambíció, hogy bejusson a 60 tag közé. Oly kitüntetés volna ez, mit művelt hit-sorsosaink s gyülekezeteink is respektálnának.

Nem fűzöm most tovább eszméimet. Megvárom a viszhangot. Fentartom hozzászólási jogomat. Most csak ajánlom az eszmét az olvasó közönség s a református egyházi sajtó jóakaratú figyelmébe.

—y.

TANÜGY.

Szemináriumok. *)

(Folytatás.)

A másik, a mit nem győzők eléggé hangsúlyozni, hogy főiskolánkban a philosophiai fakultásra nem **csak**, sőt szerintem, főleg, nem, a tanárképzés érdekében van szükség.

* E lapok 12-ik számában említve van Billroth véleménye az egyetemokről. A közleményből talán azt is lehetne következtetni, hogy a 3 karú egyetemekben (Zágráb, Csernovitz és Lembergben) esetleg nincs is math.-term. tudományi szak? A zágrábi és lembergi egyetemokről megbízható adatok nincsenek előttem, de vannak a csernovitziról, 189³/₄. téli feléről.

Az összesen 646.591 lakosu Bukovina kis egyetemén a theologiai, jogi és philosophiai szakban volt alkalmazva összesen 39 tanár és tanító. Magában a philosophiai karban, oda számítva az egyetemestörténet betöltetlen tanszékének tanárát is, 9 rendes és 9 rendkívüli tanár és 1 lektor (angol nyelv-tanító) összesen 19 tanár. — E 19 tanár közül philosophia és neveléstanal foglalkozott 2, — class. philologiával 2, — hazai nyelvvel 3, — újabb nyelvekkel 2, — történet

Mennél gyakorlatibbá válik az élet, ennél fogva mennél hamarabb kell az ifjuság nagy tömegének szak-tanulmányra és szakszerinti foglalkozásra adni magát, annál nagyobb fontosságúvá válik — mint erre a nagy természettudós Huxley a gyakorlati amerikaiakat a baltimorei egyetem megnyitásakor figyelmeztette — hogy azoknak, kiket a mindennapi élet gondja nem nyom, és még inkább azoknak, a kik megvannak áldva az Istenségtől valami kiválóbb tehetséggel és tudomány-szomjjal, vagy művészi géniusszal, alkalom adassék arra, hogy mint az intelligencia középpontjai, ne csak középszerűen, hanem magasabb felfogás szerint és a lehető legjobban teljesíthessék kötelességüket. Erre a módnak és alkalomnak megadása épen az egyetem célja. — Hogy e szerint az egyetemen, illetőleg az annak tulajdonképeni magvát képező philosophiai fakultáson a tudományos oktatásnak ki kell terjedni az emberi tudás egész körére, — fel kell ölelni annak minden tárgyát, az előttem legalább teljesen világos; mert csak bizonyos — és lehetőleg magas fokig — harmonikusan fejlődött egyén lesz képes — a multak tanúsága szerint is — egy specíficus szakmában is önállóan nagyobb teremténi;

és földrajzzal 3, — tehát az ugynevezhető „bölcészlet, nyelv és széptudományi fakultásban“ összesen 12 tanár. Talán bizony mi is innen vettük a tizenkettes számot?

De a math.-term. tudományi szakban is volt még 7 tanár, — míg a sokat emlegetett 1881-iki terv Debreczenbe e szakra 8-at számított. — S azt sem találok valószínűnek, hogy a 2 millió 212,663 magyar reformátusnak kulturális szükségleteit és igényeit olyan szabású apparátussal ki lehetne elégíteni, mint az ennek a számnak harmadrészét sem tevő, — több mint 70%-ában románok és ruthenekből álló, — majd ²/₃-adában görög-keleti vallású bukovinai lakosságát. De meg talán jobb is lesz nekünk kulturális tanulmányok végett nem Bukovinába vagy Zágrábba járnai, hanem a honnan kulturánkat vettük, a művelt nyugotra.

✠ TÁRCZA. ✠

Száz éves küzdelem a kassai református egyház megalakulásáért, 1550—1650.

Irta **Révész Kálmán**, kassai ev. ref. lelkész. Ára 80 kr. Budapest, 1894. 8r. 103 l. (A magyar prot. irodalmi társaság kiadványa.)

A magyar reformáció nagy története ismét gazdagodott egy becses kiegészüléssel, egy oly részlet felderítésével, mely ott lappangott a homályosuló papírok halmozásában, a levéltár bányarejtekeiben mindaddig, míg a bányász fel nem nyitotta a kincses házat s az egyház iránti szeretet melegével feldolgozva, világ elé hozta és megeleveníté a multat, s egy század képét előnkbe állítá. A kegyeletos emlékezet 250 év után azon időpontig visszazárnyal, mikor az első ref. gyülekezet megalakulni kezd, a szülemlés nehéz tusáit, előzményeit élénk vonásokkal visszaidézi és mi látjuk, a mi eddig láthatatlan volt az utódok előtt, de a melyet az elődök keserves szorongások között hősileg átéltek. A kutató műveletnek erkölcsi eredménye kell hogy legyen: a hő ragaszkodás azon alkotáshoz, mely oly sok vajudas szülötte, mely annyi csapások után fennáll ma is, megfogyva bár, de törve nem, szomorúan szép és dicső emléke gyanánt, hogy az elvek és intézmények iránti hűség és kitartás, ha az a hit és igazság szent ügyében történik, porba nem hull, de fenmarad, mint az igazság tanuja.

Az I. szakasz a lutheri egyház megszilárdulását

vázolja Kassán, s oly diadalra jutását, hogy a régi egyház eltűnik, sőt a testvér református irány a hit-egység szigorú követelménye alatt önállóságra nem vergődhetik, a magyar nemzeti elem is csak lutherán színezet alatt sínlik. Minden polgárnak esküt kell tenni az ósvárosi lutherán egyházmegye hitvallásának és szer-tartásának megőrzésére. A magyar elemmel összeforródó kálvinizmus délről, Debreczenből, mindinkább hódító lépéseket tesz, annak északi apostola Károlyi Gáspár gönczi lelkész vezérlete alatt Kassáig elhat, s az a közös vész, hogy Egri Lukács-féle leplezett unitarizmus is megjelent új hódítóul a versenytéren, még a szigorú lutheránusokat is kényszeríté együtt fogni a dolgot a helvét hitvallású testvérekkel. Így történt, hogy a Kassán, Schwendi Lázár tábornok engedélyével és védelme alatt egybejött vita-zsinat (disputatio) a felvidéki lutheránus és református papok közös részvételével tartatott. Révész Kálmán itt mutatja ki hitelesen e közös vita, az úgynevezett *kassai zsinat* biztos idejét, 1568. január 27-ét, e fontos időpont kiderítésével az eddigi téves évatatok Ember Pálnál és más az ő nyomán ment történeti műveinkben helyreigazítást nyernek. Az új kiderítés nyomán a *szikszai zsinat* nem 1568. január 6. volt, hanem 1567. január 6., e szerint e zsinatot meghívó levél sem kelhetett 1567. november 15., hanem 1566. nov. 15-dikén. Következőleg a Schwendihez intézett engedélykérés is 1567-ről 1566. november 17-re igazítandó. A szikszai zsinat félbe szakadt, a lutheránus kar — Schwendi feze — nyult oda, hogy a reformátusság erőre ne emelkedjék; a zsinatot elhagyni kényszerült lelkészek Váradon jöttek össze, és erejük kifejtésére kedvezőbb

míg az általános műveltség nélkül, teljesen magába zárva fejlődött szakismeret, kitűnő mesterembereket hozhat létre, de művészt aligha.

De szűk levén itt a tér ilyen fontos kérdések részletes elméleti fejtegetésére, azon állításom támogatására, mely szerint csonka, vagy fél bölcséleti fakultás felállítása s a tanárok egyrészének magunk által képzése, más része képzésének pedig hatáskörünkön kívül hagyása, nem lehet a mi jól felfogott célunk, csak egy gyakorlati argumentumot érintek.

Nem akarom dicsőíteni azt a rendszert, a melyben a leendő theologus és jogásznak geológiát, vegytant, csillagászatot, felsőbb mathesist, meg az ég tudná mit még, kellett köteleességszerűleg hallgatnia, — de annyit bátran merek állítani, hogy ref. papságunk és világi férfiaink, mindenütt érzett tulsúlyokat jó részben annak is köszönheték, hogy speciális szakismeretök mellett meglehetősen mértékű általános műveltséggel bírtak. A viszony e tekintetben köztünk és a r. kathok előkelősége közt a legújabb időben, a mi hátrányunkra megváltozott, vagy legalább is a megváltozás folyamatában van. Míg mi a gymnasium után ifjúságunknak alig, vagy tán nem is adunk mást, mint specificus szakismeretet, ki merné állítani, hogy p. o. a róm. kath. papság kiválóbb elemei a gymnasium után csupán csak a theologia emlőiből táplálkoztak? Sőt inkább ők kinyitják az ifjúság előtt az egyetem kapuit, engedik, hogy növendékeik megismerjék a tudományos kutatás műhelyét s legalább a legújabb időben, e mellett próbálják következetes nevelői eljárással ellensúlyozni a káros hatású szabad vizsgálódást, ha már kibékíteni nem lehet is, a dogmatikus oktatással. — Tanuljunk az idők jelein! Ifjúságunk kiválóbb, a természettől szellemileg jobban megáldott részének nyujtsunk alkalmat, hogy képzett-

ségét, lelki fejlődését összhangzatossá, Huxley szerint liberálissá tehesse; hogy széles alapon biztosabban építve, szakjában is kiválóbbá, a ref. intelligencia középpontjává, vezetőjévé válhassék. — Vagyis, ha már belemegyünk a bölcséleti fakultás felállításába, pedig bele kell mennünk, állítsunk teljes bölcsszakot, math. és term. tudományi karral, — nem pedig az egyoldalúság meghonosítására, vagy tovább ápolására, csonkán. — Hogy mi módon: annak fejtegetését még most bátran mellőzhetjük.

Ha a bölcs. fakultást kellően berendeztük, a mellett, vagy azután a tanárképzésről való gondoskodás nem fog valami nagy költségbe kerülni. A tanárképzés gyakorlati intézetei, melyeknek t. i. az a céljuk, hogy a leendő tanárok birtokába jussanak azon praktikus képességeknek, melyekre jövő életpályájukon szükségük lesz — Németországban az u. n. paedagogiai szeminariumok. Ezekbe a növendékek az egyetemi cursus bevégezése után vétetnek fel s előzetesen bizonyos vizsgálat kivántatik tőlük. Régebbi szabályzatok szerint ez a „pro facultate docendi,“ — máshol „annak bebizonyítására való, hogy az illető latin és németnyelvet, — vagy történelmet és földrajzot, — vagy mathesist és természettudományokat bezárólag a VI-ik osztályig, képes tanítani.“ — A legújabb 1884. évi szabályzatok szerint, „felvételi feltétel a tanári vizsgálatnak oly módon megállása, hogy az bizalmat keltsen az illető igyekezetének komolysága és a felől, hogy átadja magát a tanári hivatásnak.“

A szeminariumi tagok rendesei, vagy rendkívüliek. A rendesek száma 4—10 közt változik, ezek megfelelő stipendiumban részesülnek.

Minden rendes tag hetenként 6—10 órát tanít valamelyik helybeli gymnasiumban. E viszonyában alá-

helyre, Debreczenbe hívtak egybe új zsinatot, a *váradai konventet*, mely nem 1567. decz. 14., hanem 1567. jan. 14. tartatott, s ekkor és innen hivatott össze a kánon-alkotó *debreczeni zsinat* 1567. febr. 2-ára, de a mely 3 héttel később február 24—26. tartathatott meg. A két hitfelekezet alaptanait megtámadó unitárius áramlat ellen itt vonatott fel a védőfal sikerrel, erre kellett következni a 2-ik bástya felvonásának felső Magyarországon, Kassán, hol Csanádi Imre nevű elűzött pap, Ungvárt pedig Egri Lukács, hintgették a szentháromság ellenes nézeteket; előbbit a városi hatóság tiltja ki örökre kebeléből (1567. január 30.), utóbbit Schwendi tábornok fogatta el. A kassai zsinat csakugyan megállította végkép az unitárius áramlatot. Révész Kálmán kombinációi, miket itt terjeszt indokolva elő, valóban szerencsésen tisztázzák a dátumokban eddig fennállott szövevény homályát, s neki e tekintetben is az újabb történetírás elismeréssel tartozik.

A mint a harc a közös ellenség ellen elmúlt, Kassa a maga hitegységét szigorún fentartandó, a kálvinizmus ellen folytatja szomorú tusáját; ha a magyar ajkúak papja református színezetet mer eiárulni a legcsekélyebb dologban, p. o. nem ölt az oltárnál fehér papi inget (alba), kész ellene a kitörés. A tudós Károlyi András 1578-ban az úrvacsorát ostya helyett kenyérral meri kiosztani, ezért elmozdított állásából. A tanács szigorú usasítást ad 1581-ben, ügyeljen a kassai lutheránus főpap, hogy a kálvinistaság gyökeret ne verjen az iskolában. A lutheránus hajlíthatatlan uralom tetőpontján áll, midőn Barbianinak a kassai nagytemplomra szegezett ágyui új fordulatot jeleztek és azt a tábornok

1604. január 6. a katolikusok részére erővel elfoglalja. Ezzel végződik drámailag az I. szakasz.

A 17. század első fele a hazai reformáció összes erejének kifejtésében tetőzik. A református szellem három nagy alakja egymásután lép előtérbe, mindenik egy-egy nagy békekötéssel fékezi meg úgy a habsburgok, mint az akkori jézsuitai-katholikusság alkotmányfosztó vagy taposó erőhatalmát. Bocskai, a legdiadalmasabb vezér, már 1604. november 12-én bevonul Kassára s visszadatja a nagytemplomot a kassai protestánsoknak. A nagy szabadság-mozgalom teremtő korszaka megszülte a szellem-fejtdzés nagy alakjait is, ezek egyike *Alvinczi Péter*, a szónok, tudós, író, diplomata, s a fejedelmek bizalmas embere. Ő lett 1606. óta kassai magyar lelkész, a ki a kassai nehéz helyzetet sajátos módon oldta meg, fentartotta az ágostai hitvallás tisztább irányát s nagy befolyásával és tekintélyével a két hitvallás feleit kölcsönös engedménnyel egyesülésben, unióban tartotta fenn; egyetlen példája a két felekezet uniójának, a milyen többé és azóta nem jöhetett létre; magát nem nevezte se lutheránus, se kálvinista papnak, hanem a kassai magyar egyház lelkipásztorának, középútat tartott az úrvacsorai tanban is a belső értelemre, de az ostyát, külsőség, megtartotta, a magyar papokat az abauji ref. esperessel bocsáttatta ki stb. Valóságos közvetítő theologus, a kálvinistákat, maga is az volt lényegileg, szerette, a debreczeni leégett nagytemplom építésére a kassai tanácstól segélyt eszközölt, a túlzást mindkét félnél helytelenítette. A kassai egyház ez unio alatt szép korát élte. . . . Ő teljesen valósította a páliás tant, hogy a szeretet a hitnél is nagyobb. Maga a tanács a város

van rendelve a gymnasium igazgatójának, sőt az illető rendes tanárnak is, ki őt részletes utasításokkal ellátni köteles. A Breslauer szabályzat szerint „miután a szeminarista a tanórákon a rendes tanár helyébe lép, ezzel szorosabb viszonyba kell jönnie; a közös cél elérése végett, ennek tanóráit gyakrabban felkeresnie, vele a pensumot, a tanmenetet, a tanulók írásbeli dolgozatait meg kell beszélnie. A rendes tanár pedig helyettesítőjének lehetőleg pontos utasításokat ad; őráit gyakran meglátogatja; reá ügyel, hogy a tanczél elérése segítő tanácsos és tettel.“ A rendes tanáron és igazgatón kívül azonban felügyel a jelölt tanítására maga a szeminarium direktora is.

A szeminariumi tagság ideje 1—3 év. Ha valaki egy évnél tovább van benne, akkor úgy intézendő a dolog, hogy beléte alatt lehetőleg több intézetben tanítson. Németországban tehát még nem hisznek az egyedül idévezítő methodikában; úgyhogy a Stettini szabályzat odáig megy, hogy szerinte a szeminaristák nincsenek egy osztályhoz, sem a tanítás változatlan tárgyaihoz kötve „hanem a direktor rendelkezéséhez képest különböző osztályokba osztatnak be, hogy megtanulják, miképen kell valamely tárggyal a tanulók különböző tehetsége és előképzettségéhez képest bánni s hogy az alsóbb osztályokból a felsőbbekbe haladás által mindig újabb ösztönt nyerjenek tudományok és művészetek tovább fejlesztésére.“ A Breslauer szabályzat szerint pedig a szeminarista hivatása többek közt „a tanulókkal és tantárgyakkal különböző módon való bánásnak megismerése az oktatás különböző fokain s e végett feladata a városban levő idegen intézeteket is felkeresni.“

Bent a szeminariumban minden 1—2 hétben vannak rendszeren 2 óráig tartó gyűlések, a direktor vezetése alatt. Az ülés első része a paedagogiai. A második rész

tudományos; — részint a tagok által készített értekezések bírálata, részint referáda tudományos művekről; részint valamely görög, vagy római classicus fejtegetése a direktor rendelkezéséhez képest.

Ezenkívül minden szeminaristának évenként 2 értekezést kell írnia, egyiknek tárgya a paedagogia, a másiké szaktudománya köréből veendő. Ezek megbirálása a breslauer szabályzat szerint — hol a szeminariumnak két direktora van — a következőleg történik: a paedagogiai munkák a tagok észrevételeivel a 2-ik direktor elé terjesztetnek, s aztán a szeminarium közös gyűlésein beható kritika alá vétetnek. — A philologiai, historiai, matematikai és természettudományi dolgozatok a szeminaristák megjegyzéseivel — miután azokról az 1-ső direktor tudomást vett — a 2-ik direktorhoz s aztán a tudományos vizsgáló-bizottsághoz jutnak, melynek illető tagjai az év végén, minden szeminarista és a két direktor jelenlétében tartandó gyűlésen, a szerzővel együtt a munkán végig mennek s egyúttal ösztönt és utasítást adnak a további tanulmányozásra.

Ugyancsak a breslauer szabályzat 14. §-a ezt mondja: „A tanulók nevelése nem kevésbé kell, hogy lelkén feküdjék a kezdő tanárnak, mint azok értelmi tehetségeinek fejlesztése. Maga részéről példa és oktatás által hat oda, hogy a tanulóknak keresztyén-erkölcsi és hazafias érzület éledjen.“

Több szabályzat szerint „kötelesek többek közt a szeminaristák elvállalni az elhanyagolt gyermekek felett esetleg rájuk bízandó felügyeletet s azok nevelését. Ugy tetszik nekem, hogy e rendelkezésben a modern internatus alapfogolata rejlik.

Ilyen paedagogiai szeminarium a már ismertett magdeburgi convictuson kívül 8 van Németországban, u. m. Königsberg, Dancig, Berlin, Stettin, Posen, Breslau,

ékességének, az egyház bátyájának nevezte őt s halála, 1634. nov. 22. közrészvétellel fogadtatott. A Mellékletben közölve van igen érdekes végrendelete, szép erős magyar nyelven, a Jézus Krisztusban vetett erős hittől áthatott. „Sok pénzben került, fáradsággal öszve szedeggett kedves szép“ bibliothekáját, írásait, leveleit a nemes városnak hagyta, intést adván a szép egységnek megtartására. A béke szelleme vele eltűnt.

Alvinczi halála után vége lett a mesterkéltségek és csak személyi hatály által tartogatott uniónak, helyébe a tanács egy testestől-lelkestől erős lutheránust hitt meg a magyarok papjával Kötai Jakabot, mellőzve az ott szolgáló két magyar segédlelkészt. A református Alvinczi szépen megtudta tartani a harmoniát, a lutheránus új pap felkelté a vihart, nemcsak követelte a magyar egyházban is a legszigorúbb lutherán ágendát, hanem felbolygatva az eddigi hatósági viszonyt, a magyar lelkészeket az őt városi lutherán és így tót vagy német esperes alá akarta alárendelni, a kálvinista esperes eddigi jogait ez által felfüggesztette. Tót papot nem uralok, — hangoztatá vigyázatlanul a sértett eddigi 2-od lelkész Tályai János. Mely nyilatkozat feltűnteti, hogy a kálvinista elem magyarságát is féltette. A kellemetlen surlódás, mely a papok közt kiütött, a tanács makacs magatartása folytán, égetővé vált, Tályait a tanács a papságból elmozdította; s mivel a másik segédlelkész is keményen tartotta magát az Alvinczi-féle állapothoz, s „egy czérna szálnyira“ sem akart attól eltérni, ő is elmozdított. Az erőszakos eljárás felháborítja a magyarokat és méltán. Beavatkoztak a perbe a szomszédos református esperesek is, küldöttség és emlékiratban védték a tanács ellen

hatóságukat (1635. jun. 20.), követelve mindkét félnek a szabadságot oly lelkész hozatalára, a kinek tanításán és kommunikáltatásán a hívek szíve megnyughassék; sőt a bécsi békekötés alapján, magasztos fellendüléssel mondták ki: ha a religio dolgában is mindenkinek a magistrátushoz kötelesek volnának, az a religio nem szabados, hanem rab lenne, ekkép a vallás szabadságát követelték. A tanács nem tágított az ágostai hitvallástól, így a vérrel szerzett vallásügyi törvény ellen cselekedett. E miatt Abaujvármegye is, hol a kálvinista nemesség erős volt, beavatkozott. A senatorok közül Várad Pál védte a kálvinisták jogait, ezért a tanács őt börtönbe záratta, később a városból száműzték (1643). A vallásgyakorlatot kívánó r. katolikusoktól is megvonta a tanács a királyi kápolnán kívül gyakorlását vallásuknak. A keserű túsának más irányt adott s az elnyomott félt felemelte I. Rákóczy György fellépése 1644. a hazai protestántizmus fegyveres megvédésére. Eddig a III. rész.

A református fejedelem közeledésének híre nem örömmel, hanem aggodásra indította a tanácsot, a hódoltság feltételeiben minden áron biztosítani kívánta az „invariata“, azaz a változatlan ágostai hitvallás fentartását, s midőn a Rákóczy emberei csak a „pura“ jelzőt kívánták s ebben engedni kellett, igazi tekergős magyarázattal a tanács emberei a két jelzőt egyértelműnek minősítették; s hogy a kálvinista egyház valahogy meg ne szilárdulhasson, a fejedelemnek is meg kellett ígérni, hogy udvarában *állandó* kálvinista papot nem tart. Kellő hódolattal fogadták 1644. márczius 11-ikén a bevonuló fejedelmet, ki itt ülte meg a husvét ünnepét, az első napon, márczius 27-ikén tartott ref. istentiszteleten, a

Cassel és Magdeburgban, — tehát a jó fele nem is egyetemi városban.

Fentartásuk költsége aránylag igen kevésnek mondható, így pl. a breslaui szeminarium évi költségvetése a 6 rendes tag stipendiumával együtt 1650 tallér.

Legújabb alkotások, 1884-ik évi, a Dancig, Posen, Magdeburg, Halle és Casseli, melyeknek szabályzata egymással teljesen egyezik. A szabályzatok nem érintett pontjai voltak az eljárás módozatainak megállapítására valók.

Im! a jó egyetemek mellett ily egyszerű apparátusokkal jutnak a jó németek jó középiskolai tanárokhoz!

(Folyt. köv.)

A házasságjogi törvényjavaslat sorsa a képviselőházban.

V.

Jelinek Arthur. Ugronnak azt mondja, hogy ez a javaslat, nem mint ő hiszi, a római jog befolyása folytán képződött absolutisztikus theoria folyománya, hanem magyar talajon nőtt; annak forrása a Corpus juris. A politikai elv, a melyen felépült: a paritás elve. Ez pedig közjogunk alapelve. Azoknak a kik a javaslatban a szabadelvűség ismérveit feltalálni nem akarják, azt veti szemökre, hogy törekvésük oda irányul, hogy a nemzetnek az a nagy érdeklődése, a melylyel a reformok iránt viseltetik, csökkentessék az által, hogy annak szabadelvű jellege legalább is kétségesse tétessék. E köztudatot megingatni és gyöngíteni hiu kísérlet lesz. IX. Pius, a maga Syllabusában, azt az e politikát, mely a jelen javaslatot is eredményezte, a modern liberalizmus

kifolyásának tekintette. Az angol e politikát és az azzal kapcsolatban álló házassági jogot nem lehet szabadelvűnek elismerni, mert a felekezetekkel szemben nem bánik egyenlően. Igaz, hogy az amerikaiak a fakultatív rendszert vallásszabadságuk kifolyásának tekintik, de a Common law szerint a házasság állami és egyházi közbenjárás nélkül is jöhet létre. Amerikának csakis öt egyházi tartományában lett a tridentinum kihirdetve. Richard patert, aki azért excommunicált egy katolikust, mert elvált és újra nősült, a bíróság 2000 font sterlingnél többre büntetett. Az amerikai rendszer, a szabadelvűségen túl, szabadossággá fajult. A vegyes házasságok történetének Németországban ismertetése után Apponyi egyházpolitikáját bírálja, ebben 3 korszakot különböztet meg. Az első korszak rendszerét, 1892. májusi beszédében maga nevezi el valláspolitikai quietismusnak. A protestáns egyházak segélye addig nem volt kulturális és nemzeti kérdés — mond finom gúnynya! A másik korszak e politikai rendszerét 1892. májusi és novemberi beszédében foglalta össze. Ezen rendszer alapelvei az egyenjogúság és szabadság. Ezekről mondja a jezsuita rend egy kiváló tagja, hogy ez az abszolút liberalizmus. A jelen t.-javaslat intézkedései és a képviselő úrnak ezen második korszakbeli elvei között teljes és zavartalan öszhang uralkodik. A harmadik rendszer, a jelen vita elején általa beadott határozati javaslatban található fel, de a melynek elvei a második korszak rendszerétől lényegesen eltérnek. Ezt bizonyítja beszéde folyamán, s érvelését azzal végzi, hogy Apponyi politikája az állam oly inferioritását hozná létre, a minőre az újabb kor történetében hiába keresnénk példát, a melyre csak teljesen meggyengült államokban és önmagukkal meghasonlott nemzeteknél találunk; függőségbe hozná az államot nem egy egyházzal szemben, hanem az egyhá-

királyi ház kápolnájában, maga is jelen lévén, a fel-támadás ez ünnepnapja tekinthető az első tisztán református egyház születésnapjának, ennek emlékére a fejedelem aranyozott két ezüst kannát és egy tányért ajándékozott „a kassai ref. egyház“ részére, melyekből maga a fejedelem vette legelőször magához a szent jegyeket. A fejedelmi ajándék képmása a munkában közölve van, s mai napig becses történelmi emlék gyanánt őriztetik. Küldetett ref. valláskönyveket is az új egyháznak, ezek közt Kálvin Institutióját. Még akkor e könyv nagy becsben tartott, a tanulók könyvtárában is helyet foglalt, mit bizonyít egy pataki tanulónak, Kőmíves Mihálynak könyvtári jegyzéke, a ki Tarczalon elhalván, könyveit ez egyháznak hagyta, s azok közt volt az Institutio is. (Tarczal város irattára). Ma már nem forgathatja azt sem ifjú, sem idős nemzedék, elég hátrányára a ref. öntudatnak; itt volna ideje, hogy e mű új és használható fordításáról gondoskodnánk. Még csak mint „udvari ekklesia“ létezhetett a ref. egyház, a papnak is csak a fejedelmi telken kellett szállásolni. Megnyílt a ref. iskola is, a tanulókat is „udvari deákok“-nak nevezték, 5-ik tanító volt 1649—50-ben Komáromi Cs. György. De e személyzetnek nem a város, hanem a fejedelem adta a fizetést.

A viszony egyre feszültebb lett a városi tanács és az erősödő kálvinisták közt; pünköstkor (1645. jun. 4.) a fejedelem és családja Kassán ünnepelt, a tanács nem hajlott megengedni, hogy az udvari prédikátor a nagytemplomban prédikáltathasson, erőszakkal nem volt szabad dolgozni; igazán tűrni kellett többféle zaklattást a ref. polgároknak, papoknak, sőt deákoknak is.

A rendek a 10 hónapig tartott pozsonyi országgyűlésen (1647. jan. 18.) t.-cikkkel vívták ki, hogy mind a katolikus, mind a református vallás szabadsága érvényesüljön, s a város tartozzék templom, paplak és iskola számára alkalmas helyet adni (18. és 19. törvénycikk), ezeket nevezték a kassaiak szomorú törvénycikkeknak, s elhatározták a szentesített törvényekkel szemben is küzdeni a végletekig, sőt inkább a katolikusoknak tesznek engedményt, csak a kálvinistáknak ne legyen ott hazajól. A konok tanács új reményt merített a fejedelem halála folytán. Eddig a IV. rész.

A tanács azonnal csatlakozott az ausztriai házbeli királyhoz, a meghalt fejedelem udvari papjának megizente, hogy számára többé hely itt nincs; bizva a király iránti hűségbe és a király tábornokába Vesselényi Ferenczbe, a reformátusok zaklatását kiméretlen módon megkezdték, követeket küldtek a pozsonyi országgyűlésbe, elég mennyiségű tallérokka is dolgoztak, csak hogy ott, nyert perök legyen; de a felzúdult kálvinista követek erélyesen felléptek és a világos törvényre támaszkodtak, főleg mert maga a nádor is (gróf Pálffy Pál) s a katolikusok, kik a maguk vallásának csak a reformátusokéval kapcsolatban nyerhettek bemenetelt a városba, támogatták a reformátusok akcióját, e közös magatartás ellen nem boldogultak a kassai követek, meghozatott az 1649. évi XII. törvénycikk, a kassai ref. egyház magnachartája, melyben megrendeltetett elegendő és alkalmas helyiségadás mind a katolikusoknak, mind a reformátusoknak, a főbíró és tanácsosok is valláskülönbség nélkül választassanak felváltva. E végzés ellen is tiltakoztak. A törvény végrehajtása ellen

zak sokaságával. Darabokra törí ez a magyar állam fenhatóságát és egy-egy darabot a nemzetiségi egyházaknak is juttat. Ezzel szemben ő a t.-javaslatot fogadja el, mert az abban lefektetett politika két megdönthetetlen sziklán nyugszik: az egységes államon és az egységes nemzetben.

Batthányi Tivadar gr. Apponyi hat. javaslatát szavazza meg.

Láng Lajos. Ugron Gáborral polemizál. Azt hallotta tőle tegnap, hogy II. József liberalis volt. József a felvilágosodott abszolutizmusnak volt a képviselője, az pedig nem a liberalizmus, mert a liberalizmus: az egyéni szabadság. Az Idvezítőt sem az állami mindenhatóság juttatta a keresztfára, hanem a vallási fanatizmus.

A házasságnak, mint jogi intézménynek kellékeit vizsgálva, teljes elismeréssel adózik az egyház jogköre iránt a multban, de a házasság, mint jogintézmény, ma tisztán és egyedül az államnak fennhatósága alá tartozik. Apponyinál senki sem bizonyítja be szebben és világosabban, hogy az 1868. 53. t.-cz. 12. §-ának semmiféle politikai jelentősége nincs. Miért kelljen tehát azt fontartani — nem tudja.

Györffy Gyula szerint az állam és egyház elválasztása sehol sem vezetett teljes sikerre, nálunk pedig erről szó sem lehet, mert útjában áll a király legfőbb kegyúri joga.

Fenyvessy Ferencz kifakad a miatt, hogy a vita már harmadik hete tart s előtte 60 szónok vett már részt a vitában. Az általános vitát — ugymond — ne huzzuk tovább.

Madarász Imre a t. javaslatot úgy is mint képviselő, úgy is mint református lelkész, elfogadja. A házassági jognak állami egységes szabályozásában: a házasságnak mint jogi intézménynek szabadelvű fejlesztését látja. Minél több olyan intézmény van az államban, mely az állampolgárokat egyetemlegesen s egyaránt érdekli; annál nagyobb, annál erősebb ott az egységes nemzeti öntudat is. Nem hiszi, hogy a polgári házasság behozatala a mi népünkre erkölcsi hátránnyal lehetne; csökkenteni fogja a törvénytelen együttélést. Egyházat nem félti sem most, sem jövőben a haladás szellemétől, a melytől létét és életét vette.

Asbóth János, Nedeckzy Jenő szoltak még ez alkalommal a javaslat ellen; de sem ezek, sem *Nagy István*, a ki pedig máskor figyelmet képes kelteni, nem részesültek már kellő figyelemben. *Vajay* is megszólalt s készséggel elismerjük abbéli érdemét, hogy a ház és viharos derűtség"-ből látjuk, hogy feladatának fényesen megfelelt. Mikor Wekerle miniszterelnököt „a radikalizmus dicső profétájának“ nevezi s fenyegetve mutat a többségre e szókkal: „Látott már a világtörténelem önöknéi nagyobb törpéket is bukni“ — valójában nem csodálkozhatunk a kedélyes hangulaton. Elég róla ennyi. Figyelmünket *Eötvös Károly* nagy beszéde köti le, aki szónoki koszorújához ismét egy értékes levelet csatolt. Sajnáljuk, hogy e szép beszédet egész terjedelmében nem közölhetjük.

Beszéde elején mindjárt egy határozati javaslatot terjeszt elő, mely így szól: Határozza el a képviselőház, hogy a házassági jog rendezéséről szóló törvényjavaslatot elfogadja és egyuttal útasítja a kormányt, hogy e t.-javaslat törvénynyé válta után azonnal az 1848. évi XX. t.-cz. rendelkezésének megvalósítása és életbeléptetése tárgyában a megfelelő törvényjavaslatokat terjessze elő.

A határozati javaslatot a hevenyészetség vádjával illetni nem szabad. Pár év mulva félszázada lesz annak,

minden lehető utat megtettek, s a nádor kemény hangú rendeletére, majd magának a királynak (III. Ferdinánd) szigorú parancsára, belement végre a tanács az alkudozásba, de oly alkalmatlan helyeket jelölt, melyek lealázók valának és elfogadhatók nem voltak. A hosszas és keserves huzavonával, kibúvó ajtók keresésével még jobban felizgatták a vallásszabadság barátait s a közvéleményt. Maga a nádor személyesen érkezett le Kassára, végrehajtani a törvényt és megtörni a tanácsot. Ekkor is a kínos jelenetek egész sora állt elő; míg végre a szinte hajlíthatatlan nádor kivitte az alkut, s a végleges megállapodást 1650. febr. 19-iki nádori okiratba foglaltatta. Mind a katolikusoknak, mind a reformátusoknak a templom és paplak helye kijelöltetett és átadatott . . . s ezzel a 100 éves küzdelem befejeztetett, a ref. egyház magában a városban megalakulhatott. Fel is épült csakhamar a szép ref. templom, iskola, paplak. A szép jövő mosolygott . . . de a derű rövid ideig tartott, 22 év mulva elvették a katolikusok a ref. templomot, ma is az apácák birtokában van. Egy másik 100 éves küzdelemnek kellett elébe menni, melyet már a feltámadó r. katolikus államhatalom ellen kellett folytatni, lelkészeink a gályarabságba, templomaink a katolikusok kezébe jutottak. Ez újabb küzdelem és szenvedés még szomorúbb és megrendítőbb, erről is ígér a derék szerző hű leírást, azt a hazai közönség sóvárogva várja, adja meg az Isten neki erre a segítséget és alkalmat, lelkünk-ből kívánjuk.

Az első száz év tusája keserves azért volt, mert a két testvér-egyház egymás ellen vívta; a következő

száz év rettenetes fordulata a két szenvedő és elnyomott testvért egyenlően összetörte. A napfényes időkben nem értettek egyet, hogy kölcsönösen megerősítették volna egymást, — s a szomorúan elborult időkben már hiába volt meg az együttes küzdelem is, az Urnak napját a mikor az feltetszett, nem becsülték meg, elkövetkeztek a nem szeretem napok.

Kassa, felső végvára, őrtornya a hazai reformációnak, az ő ref. egyházának változatos történelmi képét eddig ily világításban nem szemlélhettük; azon ifjú lelkész, a ki a városi oklevelek s irott maradványok hallgatag ajkait megszólaltatta, a történeti igazságot felmutatta: a legszebb szolgálatot tette a reformáció és sokat szenvedett saját egyháza iránt, ezért őt a legméltóbb elismerés illeti. Erkölcsi jutalma meg is leend: a kassai ref. egyház dicső öntudata erősödni fog, hűsége, hite és kitartása dicső reménynyé magasztosuland, mert a ki oly multnak örököse, abban fel kell lángolni a nagy és dicső emlékek szentelt szikrájának.

A higgadtság, céljára a mellék események bevonása nélkül egyenesen törő tárgyalás, világos ítélet, lelkiismeretesség, tiszta és emelkedett irány, alaposág és tárgyának szeretete, ezek azok a kiváló sajátságok, melyek szerzőnek e műben alkotják érdemét.

Debreczen, 1894. márczius 20.

Balogh Ferencz.

a mikor az 1848-ki törvényhozás ezt a törvényt megalkotta. Nemzetünk legjobb, legnagyobb, legdicsebb férfiai működtek közre azon, hogy ezen törvények megalkottassanak. A felekezetek egyenjogúsága s az egyházpolitika terén a törvény előtti valódi egyenlősége csak a törvény végrehajtása folytán lesz teljes. A politikai helyzet ismertetése után, melyben „az igen előkelő és tiszteltreméltó Apponyi-Ugron kabinet” felett is szemlét tart, a t.-javaslat ellenzőit osztályozza, ezek közt három árnyalatot ismer fel; a kik a szükségbeli polg. házasságot akarják behozni, a kik a fakultatív polg. házasságot akarják s végre a kik semmiféle polg. házasságot nem akarnak. Élénk derűtség közt jegyzi meg, hogy ha ilyen háromféle felekezetből állana össze egy kabinet, ez lenne ám az az *inséges házasság*, melyről Helfy beszélt. Azután azon politikai okokat sorolja elő, melyek pártját a t.-javaslat támogatása kérdésénél vezetik. Irányi mindig, változatlanul a kötelező polg. házasságnak volt híve. Az elkeresztelési kérdésnél a lelkeskedő alapságnak a főtiszt. főpapság pártjára kelt, a főt. főpapságnak pedig nagy erkölcsi és tekintélyes támogatást adott a római szentszék. Tehát a felekezetek békéjét addig biztosító igen fontos törvénynek, egy egyház, egy felekezet ellene mondott. Lehetetlen — ugymond — oly kormány, ha csak csupa árulókból nem áll, a mely egy fennálló alkotmányos törvényt ily stadiumban meghagyjon, mert a törvénynek, vagy végre kell hajtania, vagy el kell töröltetnie, vagy módosíttatnia kell. Igenis, tessék a törvényt módosítani, elfogadom a jelszót, de semmi szín alatt sem fogadom el akkor, ha annak az bocsátatik elébe, mert én úgy nem hajtom végre. Azonban minden államférfiúnak óvakodnia kell attól, hogy bármely egyháznak vagy felekezetnek lelkészeiből és híveiből hősöket, martyrokat csináljon.

A k. polg. házasság előnye elvitázhatatlan. A vita folyamán támogatására felhozott négy alaptételt szónok is elsorolja, de bebizonyításába — ugymond — az eddigiek után már nem bocsátkozik. Azon kifogásra, hogy a javaslat nem szabadelvű azt mondja, hogy a szabadelvűség fogalma mindig relativ. *Ma ez a javaslat a szabadelvű.* És ma holmi szükségbeli, vagy tetszésbeli házassági dolgokról beszélni éppen ellentéte a szabadelvűségnek. Ugronhoz szólva azt mondja: A szabadságot a szabadelvűek alkotják meg, de sohasem a reakcionáriusok. A Rákóczy lobogókra és pénzekre — kérde — a szabadság szót nem a szabadelvűek igtatták? Az Ampringenek juttatták azt oda. Hát a nemzethez intézett fenséges óda ezen szavait: „Szabadság, itten hordozák véres zászlóidat” Pyrker László vagy Tárkányi Béla szereztek s nem a nemzet valóban szabadelvű fenséges költője Vörösmarthy Mihály?

Szapáry László gr. azt mondja, nézzen körül mindenki és keresse meg a maga barátait, majd ebből kitűnik, ki a szabadelvű, ki nem? Taps és zajos helyeslés közt sorolja el, hogy a javaslat ellenzői között ott láthatják a római szentszék, a főtisztelendő főpapság, a méltóságos főrendek konzervatív részét és a magyarság ellen törő nemzetiségek tulbuzgó hiveit.

Az izgatást elítéli. Az „Uj magyar házasságjog” című most megjelent munkának helyeit idézgeti, melyek a legerrettentőbb színben tüntetik fel a polg. házasság következményeit s egy közbeszólásra azt mondja: mutatok én a képviselő úrnak olyan könyvet is, melyben az van mondva, hogy mikor a protestáns pap a szószekekről az Isten ígését hirdeti, az csak kutyaugatás. De azért nem hiszi — folytatja tovább — hogy a józan magyar nép kebelében az ilyen kísérletek sikerre jut-

nának. A katolikusok legjobb férfiai fogják ezt a lángot eloltani. A felekezeti egyenjogúságot feldúló törekvés ellenében a Nagy Pálok és Beöthy Ödönök szólaltak fel első sorban. A költő Zrinyinek az 1659. évi országgyűlésen mondott beszédéből is idéz egy helyet, melyben az a legnagyobb elismeréssel szól protestáns vallásu katonáinak vitézségéről a törökök ellen. A felekezeti villongás tüzét a magyar nép kebelében felszítani lehetetlen.

Mikor a márczius 4-iki országos népgyűlés tagjait százezerre becsüli, valaki gunyosan kiált közbe: „Többen.” Kész volt reá a felelet rögtön. Annyi bizonyos — ugymond — hogy többen voltak mint a redutban.

Azon kifogásra, hogy a protestánsok fognak majd szenvedni a k. polg. házasság által azt mondja: az 1848. XX. t.-cz. valóságos végrehajtása és életbe léptetése fog majd ezen segíteni. De segíteni ezen előbb-utóbb kell, mert — nem is szólva a katolikusokról, a görög katolikusok: a szerbek, románok és a többi valamenyen óriási vagyont élveznek az állam adományából, míg a magyarságot tisztán őrző egynemely prot. felekezet az államtól nem kap egyebet morzsánál és azt is csak néhány éve!

Annak, ugymond, hogy egységes társadalmunk legyen, szerencsétlen multunk ezerféle akadályt állított útjába. Elsorolja a köz- és államjogi, a faji, az egyházi s a közművelődési akadályokat. Nagy vétséget követnénk el — mondja ezek után — ha a jelen alkalmat fel nem használnók és legalábbbb a magánjog, a családjog és házasságjog terén az egységes nemzeti társadalomnak a t.-javaslatban lerakott feltételeit meg nem alkotnók. Legyen ott az állam a házasságnál és az anyakönyvvezetésnél; érezze maga felett minden magyar állampolgár a magyarság hatalmának erős, de egyuttal áldó kezét is.

Eötvös eszmékben gazdag nagy beszéde után érezte mindenki, hogy már csak a „haza beszélés” ideje következett be. Talán még *Mezei Mór* beszédéről referálhatnánk, ha terünk engedné. *Szederkényi*, a nemzeti-ségi *Serbán*, *Horánszky* is beszéltek még. *Herman Ottó* sok szellemmel emelt szót, mint mindig. Végre elérkezett márczius 19-ike, a mikor majdnem négy heti vita után a házassági t.-javaslat általános tárgyalását bevégezte a képviselőház. Az utolsó napon *Bolgár*, *Markus József*, *Drakulics* s utoljára *Heckenast György* beszéltek a k. polg. házasság ellen, mire elnök a vitát bezárta s a ház előbbi határozatához képest kimondá, hogy a zárbeszédek a husvéti szünnapok után tartatnak meg. Ekkor történik meg a szavazás is. Döntő lesz ez hazánk és egyházunk sorsára egyaránt!

Aurifaber.

KÖZÉLETÜNK.

Tudósítás a tiszántúli ev. ref. egyházkerület bizottsági üléséről.

(Folyt. és vége.)

Második tanácskozás, 1894. márczius 17.

Jelenvoltak püspök úr elnöklete alatt: gróf Degenfeld József, Simonffy Imre, Ármós Bálint, Balogh Ferencz, Némethy Lajos, Tüdös János, Elek Lajos, Kovács Sándor, Fráter Imre, Lengyel Imre és Tóth Sámuel, mint előadó.

A márcz. 14-én tartott tanácskozás jegyzőkönyve felolvastatván, hitelesített.

A megbeszélés folytatott:

51. §. Egyházkerületünkben az 1883. ápr. 47. sz. a. megállapított tanácskozási szabályokat jövőre is fentartandónak véleményezzük a 3. §. 5-ik pontjának kivételével.

66. §. A tanintézetek zsinati képviselői jövőre ezen egyházkerületben úgy választatnának, hogy a debreczeni főiskola theologiai s jogi tanszaka, a tanítóképezde s a máramaros-szigeti jogakadémia tanárai válasszanak egy rendes és póttagot; a gymnasiumok összes tanárai ismét együtt egy rendes és egy póttagot.

67. §. A zsinati képviselők számára nézve, nemkülönben azok választására s az egyházmegyék közt felosztására nézve fennálló eljárást és gyakorlatot továbbra is fentartandónak javasolja a bizottság, a mint az 1881. 30. sz. végzésben elő van írva.

A közigazgatási költségek mennyiségére s felosztására nézve az 1882. nov. 344. és 1892. aug. 263. sz. határozatok alapján egyházmegyénként összeállítva bemutatja a költségek mennyiségét a következőkben:

Alsó-szabolcsi	e. m.	1089	frt
Békés-bánáti	" "	1782	"
Beregi	" "	396	"
Bihari	" "	484	"
Debreczeni	" "	1045	"
Ermelléki	" "	440	"
Felső-szabolcsi	" "	682	"
Heves-n.-kúnsági	" "	1210	"
Máramarosi	" "	176	"
Nagy-bányai	" "	220	"
Nagy-károlyi	" "	264	"
Nagy-szalontai	" "	737	"
Szatmári	" "	484	"
Összesen		9009	frt.

98—100. §. Ezen §-ok értelmében az egyházmegyék hívassanak fel a szegények és árvák segélyezésének és gondozásának módjáról szabályzatokat készíteni, a gondnok megválasztása tárgyában intézkedni s mindezen eljárásokról az egyházkerületnek jelentést tenni.

114. §. Az egyházmegyék örködjenek, hogy a nyugalomba lépett, vagy lelkészi állomásokról lemondott lelkészekről az előirt intézkedések megtartassanak.

116. §. A törvénynek az az intentiója, hogy ünnepköveteket csak azon főiskolák bocsáthatnak ki, a melyekben theologiai akadémia is van; mondja ki tehát az egyházkerületi közgyűlés, hogy oly tanintézettől ünnepkövetet kénini, a mely theologiai akadémiával nincs összeköttetésben és így a kellő előkészítés nem tételezhető fel: nem engedtetik meg.

130. §. A lelkészeknek a betegek meglátogatását, úgy magánlakásokon, mint a kórházakban, mintszinte a foglyok és halálra ítélt meglátogatását az érvényben álló agendában foglalt utasítások határozzák meg. — Agerda szerkesztéséről tehát gondoskodni kell. Egyházkerületünkben e tárgyban a következő intézkedések tétettek az 1881. zsinat ideje óta, 1882. nov. 349; 1884. aug. 231. és 1887. május 55.; tehát ezt az ügyet újból kézbe kell venni.

131. §. A penitentialis hét vasárnapján a 3-adszori hirdetés sürgős eseteket kivéve nem engedtetik meg. Melyek legyének azok a sürgős esetek, azoknak megítélése a lelkészek bölcsességére bízatik, figyelemükbe ajánlva a kellő körültekintés és óvatosság. És miután az egyházi törvények az esketésre nézve bővebben nem intézkednek, az e. k. gyűlés jövőre is fentartja az eddig kifejlett gyakorlatot, hogy t. i. szombat, vasárnap, ünnepek első napjain az esküvés sürgős

eseteket kivéve, nem engedtetik meg; a sürgős esetek megítélése a lelkészek belátására és bölcsességére bízván.

147. §. értelmében az egyházmegyék egyházmegyei ügyész választásáról gondoskodjanak.

170. §. Egyházkerületi ügyész választását a közgyűlés eszközölje.

182., 184., 188., 189. §-okban foglalt meghagyásoknál, hogy eleget tehesen az e. k. gyűlés, hívassanak fel az egyházmegyék esperesei az egyházak osztályozásáról a kimutatást betérjeszteni, kimutatni, hogy hány oly theologus ifjú van még segédlelkészi alkalmazásban, a kik a lelkész-képességi vizsgát nem a konvent által életbeléptetni rendelt szabályzat alapján tették le; előterjeszteni a lelkészekre nézve a minősítési fokozatot meghatározó adatokat, hogy így a 189. §-nak az e. k. a jövő gyűlésen eleget tehesen, míg ez történik, az addig eszközlendő lelkészválasztásoknál, az egyes egyházmegyék járjanak el a törvény intentioit figyelemben tartva legjobb belátásuk szerint.

237. §. Az özvegyi és kegyeleti év szabályozása ügyében bizza meg az e. k. gyűlés az esperesi kart általánosan kötelező szabály alkotásával.

241. §. értelmében minden egyházban rendes vagyoni könyv készítették és a szükségletek egybeállításáról kimutatás; ezekre nézve, hogy egyöntetű legyen az eljárás, az esperesi kar állapítja meg azoknak rovatait és adjon utasítást az egyházaknak, hogy miképen járjanak el az egyházi adózási ügyekben.

244. §. 66. pont a suplicationalis segélyezés ügyében ujítottassék föl egyházkerületünknek 1893. nov. 435. sz. a. kelt határozata, hogy az végre is hajtassék.

251., 252., 253. §-ok értelmében a presbyterium által kirótt fizetési kötelezettségek ellen, az egyházmegyéhez lehet felebbezni s tovább az ügy nem mehet; ha pedig az egyházi adózás ügyében a presbyterium a költség-előirányzat felterjesztését tagadta meg, akkor az ügyben felfolyamodás történhetik az e. kerülethez is. A díjlevél megváltoztatása s új adózási rendszer behozatala tárgyában véglegesen szinte az e. k. ítélt és dönt.

254. §. Egyházi adókönyv vétessék használatba minden egyházban.

269. §. e) A reformatio vasárnapján a templomi hirdetések jövedelme a közalapra folyván be, e tekintetben a lelkészek hívassanak fel a nagyon gondos eljárásra.

271. §. A közalapi állandó végrehajtó bizottságba a közgyűlés válassza meg a 2 rendes és 1 póttagot.

276. §. Minden egyházban az egyházközségi bíróság megválasztásáról intézkedés tétessék.

283. §. Hasonlólag az e. m. bíróság időszaki tanácsának megalkotásáról is.

288. §. Az egyházkerületi bíróság időszaki tanácsának megválasztását (5 rendes és 5 póttag) eszközölje az e. k. gyűlés.

311. §. Az egyházi bíróságok tagjai ünnepélyes esküt tesznek le; ez egyszerű alakjában a következő lenne: Mindazon peres ügyekben, melyekben eljárni s itélni hivatva vagyok, az egyházi törvények értelmében igazságosan és lelkiismeretesen fogok eljárni s itélni. — Ezen eskütelételére az e. községi bírák nem különben olyan egyének a kik nem a bíróság tagjai s bírói eljárásra hivatnak fel, köteleztetnének.

Harmadik tanácskozás 1894. márczius 19.

Jelen voltak püspök úr elnöklete alatt: Fráter Imre, Gróf Dégenfeld József, Ármós Bálint, Balogh Ferencz, Lengyel Imre, Elek Lajos és Tóth Sámuel.

A második tanácskozás jegyzőkönyve felolvastatván hitelesített.

A tanácskozás folytattott.

312. §. értelmében az e. k. közgyűlés fölkéri, hogy a bíróságok ügyviteli szabályzata megállapítását eszközöltesse.

326. és 368. §. Ugy a közigazgatási mint a fegyelmi birói eljárásnál vizsgálatot végezhetnek azok is, a kik a bíróságnak nem tagjai, az ilyenek azonban kötelesek a 311. §-ban meghatározott esküt letenni.

413. §. Az óvodák és gyermek menedék házak ügyében intézkedéssel az e. kerületek bizatván meg, ezen e. kerületben e czélból kinevezett bizottság jelentésre s az ügy tovább fejlesztésére felhivandó. 1889. október 326. szám. 1890. jun. 212. sz. 1890. okt. 343. szám.

415. §., 416. §. Az elemi s felső népiskolák tanterve a tankönyvek és taneszközök használata tekintetében e. kerületünk részéről ellenőrzéssel továbbra is az e. k. népiskolai tanügyi bizottság hivassék föl.

421. §. A tanítóképeségi vizsga szabályzata a mint az 1887. május 16. sz. a. és 114. sz. a. 1893. november 418. sz. a. megállapított továbbra is maradjon érvényben, a vizsgáló bizottságba a 3 rendes és 3 póttag az e. k. gyűlés által választassék meg.

427. §. A rendes tanítók esküje minő legyen, az egyh. k. népiskolai tanügyi bizottság javaslatadásra hivassék föl.

432. §. A tanítói hivatalról való lemondások és változások ügyében szabályzat készítésével ugyanazon bizottság lesz megbizandó.

444. §. 451. §-ban foglalt intézkedéseknek mennyiben van ezen e. kerületnek elég téve, az e. kerületi népiskolai tanügyi bizottság nyilatkozzék és tartja-e szükségesnek, hogy újabb intézkedések tétessenek.

452. §. A depr. felsőbb leánynevelő intézetre nézve a szervezetet ezen e. k. közgyűlés 1893. jun. 234. sz. a. megerősítette, a szatmári felsőbb leánynevelő intézet felhivandó szervezetének beküldésére.

457. §. A depr. tanítóképezde igazgató tanácsának szervezése az egész főiskola felügyeleti kérdésével együtt oldandó meg.

462. §. A keresztyén felebaráti nevelő intézetek szervezeti s rendtartási szabályainak jóváhagyását az e. k. gyűlés magának tartván fen, ha ilyenek állítatnak fel és szervezettek, azokról jelentést tegyenek az illető esperesek.

470. §. A tanári fizetésekre megállapított minimum ajánltassék a fentartó testületek figyelmébe megvalósítás végett.

472. §. A nem evangélikus felekezetek középiskoláiba járó ev. ref. vallású tanítványok vallásos oktatásáról tegyenek jelentést az e. megyék esperesei, hogy majd az e. kerület intézkedhessék.

473. §. 474. §. 477. §. 481. §-ok a tantervek, a használható tankönyvek és taneszközök, a rendtartás és fegyelmi szabályok, az igazgató tanács szervezete tekintetében elegendők-e az eddig tett intézkedések, az e. k. középiskolai tanács nyilatkozatra felhivandó.

475. §. A gymnasiumokat fenntartó testületek a tandíjak mennyiségéről jelentéstételre hivassanak föl.

479. §. értelmében a gymnasiumi igazgató legalább 6 évre választatik, ez ajánltassék alkalmazkodás végett a gymnasiumokat fenntartó testületek és tanárok figyelmébe.

483. §. A gymnasiumi oktatás felől intézkedni az e. k. feladata lévén, e kerületünk a felügyelő tanács szervezését véglegesen állapítsa meg.

484. §. A gymnasiumok vagyoni állapotáról a kimutatások évenként terjesztessenek föl az e. k. gyűlésre.

489. §. Az akadémiai tanárok fizetésének minimuma meglevén határozva, a m.-szigeti jogakadémia fentartó-testülete hivassék föl annak keresztül vitelére.

491. §. A tanárválasztás módozatainak beterjesztésére szintén hivassék föl a nevezett jogakadémia fentartó testülete.

495. §. A m.-szigeti jogakadémia vagyoni állapotáról szintén bevarja a kimutatást minden évben az e. k.

498. §. Az ebben foglalt átmeneti intézkedések az azokhoz való alkalmazkodás végett ajánltatnak a tanintézeteket fenntartó testületek figyelmébe.

Ezeket ajánlja a bizottság a főtiszteletű e. k. közgyűlés figyelmébe.

Végül intézkedésre hivassanak föl az esperes és lelkész urak, hogy e törvényeknek minden egyes egyházközségben kihirdetéséről az e. kerületi útasításnak is köztudomásra hozataláról lehetőleg mielőbb gondoskodjanak.

Könyvismertetés.

„A neveléstan kézikönyve. Tanítóképző-intézetek számára. Szerkesztette M. Joó István. Budapest, 1894. Kiadja Hornyánszky Viktor könyvkereskedése. Ára 3 frt.“

Nemzeti irodalmunk nagy lendületet vett felvirágzásának legelragadottabb bámulója sem állíthatja, hogy a neveléstan terén valami sokat, értékest és maradandót mutathatnánk fel. Egy-két eredeti mű, pár jó fordítás: ennyiből áll az egész. A többiről jobb nem is szólni. Tanügyi lapjaink és folyóirataink paedagogikával foglalkozó cikkei és értekezései számosak ugyan s általában magas színvonalon állanak, de semmi esetre sem fedezhetik a paedagogiai irodalom szegénységét, a tanítás és neveléssel foglalkozók szükségét.

Nem vizsgálva és fejtegetve irodalmunk e tekintetben igen érezhető hiányának okait, melyek különben is eléggé ismeretesek: részemről örömmel üdvözlök, épen az érintett körülményekből kifolyólag, minden oly magyar nyelvű művet, mely neveléstanal foglalkozik, s fokozott örömmel abban az esetben, ha nem egyszerű fordítás, nem átdolgozás, s még inkább, ha nem értéktelen kompiláció; de — mint ez az ismertetés czéljából felvett mű is, megállapodott bölcsészeti s attól elváthatlan világnézet, hosszas tanítói gyakorlat és tapasztalat, széleskörű olvasottság, a bel- és külföldi idevágó irodalomban tájékozottság, kellő általános és paedagogiai műveltség eredménye.

Szerző műve előszavában előadván az okokat, melyek e neveléstan kézikönyv írására indították, így szól: „Ifjú tanár koromban dr. Dittes Frigyes neveléstana után készítettem kéziratot, jóval előbb, mint dr. Kiss Áron és dr. Öreg János azt magyarra átdolgozták volna, de terhemre volt magamat egy idegen egyéniség gondolkodásához szolgálaküleg odalánczolni.“ Végül így nyilatkozik: „A nélkül, hogy valami eredetiséggel dicsekednem, mondhatom, hogy vakon senkit sem követtem.“

A ki ismeri, hogy általában a tudományos, különösen pedig a filozófiai és paedagogiai művek és kézikönyvek nálunk jórészen mi módon készülnek: e nyilatkozatnak fontosságot tulajdonít. Legelőbb is azt vizsgáljuk tehát, beváltotta-e szerző e tekintetben ígérését? Én legalább első sorban erre ügyeltem. S tettem ezt annyival inkább, mivel a czimlapon „irta“ helyett ezzel a bő értelmű kifejezéssel találkoztam: „szerkesztette“. Örömmel győződtem meg végül róla, hogy ezen ominozus kifejezést szerzővel a szerénység, de megjegyzem, hogy minden alapos okot nélkülöző szerénység használ-

tatta. Mert az, hogy a tárgybeosztás, a tárgyalás menete, egymásutánja lényegesen nem tér el a szokott-tól; továbbá, hogy elismert nevű bölcsészeti és neveléstani, úgy hazai, mint külföldi írótól vett idézetekkel sűrűn találkozunk műve lapjain; végre, hogy több sarkalatos princípium nem lehet immár új dolog előttünk s azoktól, mint általános érvényű, hogy úgy mondjam, közkeletű dolgok elől szerző el nem zárkozhatott: egyáltalán nem involválják szerző szerkesztői szerénységét. Találunk ugyanis e könyvben újat eleget, sőt az ismert dolgok is részben új világításban jelennek meg előttünk, s az egyes idézetek csak bizonyításul, egyes állítások erősségeiül vannak e műben felhozva. Nem az idézetekből meríti szerző állításait, mi helytelen, kifogásolható, mert eszme-szegénységre mutat; hanem tárgyát idézetekkel világosítja meg, miből tájékozottsága, olvasottsága tűnik ki.

Maga a mű a bevezető részen kívül két főrésze oszlik. Az első a testi vagy fizikai nevelést tárgyalja, a második 4 szakaszban a szellemi nevelésről szól. A szellemi nevelés utolsó szakasza a tanítástant adja két fejezetben, melyek elseje: általános módszertan, a második pedig a tanítás alapelveinek van szentelve.

A bevezető részben a nevelés fogalma, lehetősége, általános vagy főcélja, különösebb céljai s a nevelés kezdete és tartamáról szól a szerző. Hiányzik tehát a neveléstan irodalma. Szerintem szükséges lett volna egy ily műben úgy a külföldi jelesebb neveléstani műveket, mint különösebben a hazaiakat röviden ismertetni s a tanulóifjúságot e téren is tájékoztatni. Ezt kívánta volna meg a tárgyalás összhangján és teljességén kívül az a fő szempont, melynek e mű létrejöttét köszöni, t. i. a tanulók érdeke.

A bevezető rész elősorolt tárgyaival foglalkozó cikkek közül főképen a nevelés általános vagy főcéljáról szóló az, mely teljes világításban tünteti fel előttünk szerző álláspontját s műve intenczióinak megértésére és méltánylására vezérel. Épen ezért e cikkel kissé részletesebben kell foglalkoznunk.

Annak előrebocsátása után, hogy a nevelés általános vagy főcélja a nevelő összes eljárásának szabályozója, melynek útmutatása szerint választja meg az eszközöket és módszereket, mihez képest irányozza minden léptét, igyekszik az erőket és képességeket fejteni, hogy az összhang, az embernek önmagával való egysége létesülhessen, az emberi rendeltetés megvalósíttassék: előadja szerző, hogy a nevelés legfőbb célja sokféleképen van felállítva. Erre előszámlálja Herbart, dr. Waitz, Hegel, Schmidt K., dr. Curtman meghatározásait, s végül így szól: „Mindezen meghatározások azonban bármily szépek és fenségesek is, de mert nagyon elvontak, azért a képzelmet nem foglalkoztatják, a kedélyre és az akaratra jótékony, elevenítő hatással nem lehetnek; a kedélyt fel nem melegítik, az akaratot meg nem indítják. Az ember működésének célja csak eszmény lehet, mely mindenkor konkrét, tehát szemlélhető; mert az akaratra csakis az élő vagy élőkül gondolt alakok birnak vonzó és lelkesítő hatással. Azért Ziller Tuiscoval tartunk, ki a nevelés céljául a Krisztushoz, az erkölcsi nagyság legtökéletesebb eszményéhez való hasonlatosságot tűzte ki.

E meghatározás a szigorúan bölcsészeti meghatározásoknál teljesebb és helyesebb, mert lélektani alapon nyugszik s számot vet az ember azon lényeges ismertető jegyével, hogy ő „vallásos lény.“ Majd dr. Lazarustól vett ezen szép idézet után: „Az ember nem azért gondol Istent, mivel ő ember; hanem mivel Istent gondol, azért

ember; azaz az Isten ismerete az ember fogalmához tartozik“, — így végzi előadását: „Krisztus az Irás szerint „Istennek kimetszett bélyege“, tehát Istenhez hasonló s benne a tökéletes erkölcsiséget, az igazi erkölcsi szabadság eszményét látjuk és csodáljuk, ki fenséges nyugalommal uralkodott a test fájdalmain, a lélek keserűségein, a világ hálátlanságán és előítéletein, sőt uralkodott a halálon is. Ez a Krisztus, kibén az ész, szív és akarat oly csodás harmoniában volt, a tökéletes embernek mindenha eszménye, örök példányképe.“

Ki az idézett sorokat átolvassa, meggyőződik a felől, mit különben az egész kézikönyv bizonyít, hogy szerző szívvel-lélekkel keresztyén nevelő, ki mint Pál apostol ír a rómaibeliekhez, nem szégyenli a Krisztust, hanem hirdeti evangéliomát a nép leendő nevelői és tanítói közt, hogy a keresztyén civilizáció terjedjen és emelkedjék nemzedékről nemzedékre, mint emelkedett 1800 év óta folyvást. Mert nekünk, keresztyéneknek, feladatunk nem az, hogy a meglévőnél megmaradjunk, hanem hogy folyvást mindent javítsunk. Az erkölcsi feladat azonban az emberiség előhaladásában mindenha ugyanaz marad.

„A nevelés főcélja szerint — így szól szerző — Krisztus hasonlatosságára akarunk nevelni mindenkit, bármely nyelven beszéljen, bármely népfajhoz tartozzék.“ A nélkül azonban, hogy a világpolgárságra nevelő philantropok tévelyébe esnénk. Mert a ki népét, fáját s ennek nyelvét nem becsüli, a ki saját hazáját önfeláldozásig nem szereti, az más nyelven szóló, más fajhoz tartozó népeket szeretni és becsülni nem képes, abban az igaz emberi jó tulajdonok ki nem fejlődhetnek. Ki önmagát, a hozzátartozókat nem szereti, attól mások iránti szeretetet várni képtelenség.“

De csak az oly irányú nemzeti nevelés helyes, mely a nevelés főcélját szem előtt tartva, az igazság és szeretet eszméinek szolgálatában áll. Oly nemzeti nevelés, mely igazán morális, igazán keresztyén.

„Valamint a nemzeti, úgy a felekezeti nevelés is teljesen jogosult, míg az igazság és méltányosság szolgálatában áll, ha nem hódol oly kizárólagos elveknek és előítéleteknek, melyek a más felekezetekkel való békés megférhetést lehetetlenné teszik, melyek szerint valamely felekezet minden előnyt magának követel, a társadalom első szülöttségi jogait maga részére foglalja le. A felekezeti nevelés valóban jellemképző, csakhogy a jellem igazán krisztusi legyen.“

Mint a nemzeti és felekezeti helyes nevelés elvei szoros összeköttetésben állanak a nevelés fő céljával, úgy ebbe, mint uralkodó központba futnak össze minden számai ama tevékenységnek, mely a test és lélek különbözősége szerint, az egyes szervek kifejtése, művelése, ügyesítése és sajátosságának céljához képest különböző lehet ugyan, de a fő céllal ellenkezésbe nem jöhet. Ép így az ész, akarat és kedélyképzésnek is különböző célja van, de ezen célokat egybeköti a fő cél, a lelki élet egysége és összhangja.

Műve 12—55. lapjain szerző a testi vagy fizikai nevelésről szól. Tekintve a lapok számát, egyelőre úgy tűnik fel, mintha e rész aránytalanul rövid lenne. Azonban ez csak látszat, csalódás; miről a tartalom egyszerű áttekintése meggyőz. Mindenről, alapos részletességgel van itt szó, mit a nevelőnek tudni kell. Sőt van egy, szerintem felesleges paragrafus is, t. i. az utolsó, melynek címe: „A nevelő feladata a gyermekek betegségében.“ Felesleges, mondom, mivel végeredményében, a dolog természete szerint, arra vezet, hogy forduljunk orvoshoz s kövessük annak a tanácsát és utasításait.

Hogy a nép alsó rétege vonakodik orvosi segélyhez folyamodni s ha teszi is, legtöbbször az utolsó órában cselekszi, mikor t. i. már emberi erő baján segíteni képtelen: teljesen igaz; de e rossz szokás szülte vonakodást nem a nevelők, hanem a hatóságok erélye és segítsége fogja megszüntetni. A mi ezeken kívül e cikkben érintve van, azt szerző az előző tárgyaknál bőven és szépen kifejtette.

Ha végig olvassuk ugyanis a táplálkozás, légzés, ruházat, mozgás, pihenés és alvásról stb. szóló cikkeket, a fizikai nevelés teljes egészében áll előttünk, mint vonzó, szép kép. A sorrendre nézve lehetne ugyan némi változtatást ajánlani. Így p. u. én az önkéntes mozgásokról szólva, előszámláltam volna azok fajait, s csak azután fejtegetem a mozgásnál megtartandó élettani szabályokat. A pihenés és alvás mindjárt a mozgás, illetőleg testgyakorlat és játékok után jöhetne, megelőzve az érzékek ápolását és az iskolai padokról szóló, különben egészen helyes ismertetést. E sorrendi változtatással szerintem csak nyerne az előadás egymásutánja, a tárgyak fokozatos fejlődése, természetes következése. Különben a lényegre nézve szerzővel egyetértek, sőt műve különös előnyül tekintem, hogy a testgyakorlatról a népiskola szempontjából tekintve, az önkéntes mozgásokról s ezek közt a tánczról, a nők testgyakorlatáról, a játékokról és az iskolai padokról külön-külön önálló cikkeket szol. Mind olyan dolgok ezek, melyeknek tudása, a melyek körül kellő tájékozottság úgy a nevelő és tanító, mint az iskolaszéki elnökök és tagoknak felettebb fontos és szükséges.

Tekintettel arra, hogy az elősorolt tárgyakon kívül, a mű testi vagy fizikai nevelésről szóló része, az idegrendszer jelentőségéről az ember testi és lelki életére s annak, továbbá az érzékeknek ápolásáról is kimerítően szól: a felvett rész fentebb említett aránytalan rövidségétől könnyen eltekinthetünk, mert minden idetartozó lényeges tárgy bőven és részletesen ki van fejtve benne, a lényegtelenebbek pedig annyival inkább elhagyhatók, mivel így a sokkal fontosabb szellemi nevelés előadására szerző szélesebben kiterjeszkedhetett, és mivel a testi vagy fizikai nevelés elvei a tanítóképző-intézetekben és theol. akadémiákon előadott ember-élettan, életmentés és közegészségstanban különben is előjönnek.

(Vége köv.)

KÜLÖNFÉLÉK.

— Főt. Kiss Áron püspök úr lelkes felhívást intézett a tiszántúli egyházkerület lelkeszeihez az iránt, hogy **Kossuth Lajos** emlékére gyászistenitiszteletet tartsanak. Sőt az érdemes főpásztor, nem törődve magas korának nehézségeivel, maga személyesen is részt kíván venni a nagy hazafi temetésén, a hol egyrészt a debreczeni ref. egyház küldöttségének vezére gyanánt, másrészt, mint az egyházkerület képviselője jelenik meg, s e végből márcz. 29-én Budapestre utazott.

— A debreczeni főiskola kegyelete **Kossuth** halála alkalmából egyszerű, de annál mélyebb érzelemről tanuskodó formák között nyilatkozik. A főiskola épületének homlokzatán, annak az imateremnek ablakából, a mely az elhunyt nagy hazafi működésének s fényes szónoklatainak egyik színhelye vala, hirdeti a gyászlobogó a haláleset óta azt, hogy a debreczeni főiskola is belevegyül a

nemzeti gyászba, sőt hagyományainál s hivatásánál fogva, abból jelentékeny részt követel magának. A főiskolai tanárkarok összeségét dr. **Kovács Sándor** akad. igazgató márczius 24-ikén közös gyűlésre híván össze, mely meghatottsággal emlékezett meg az elhunyt **Kossuth Lajosnak**, Magyarország egykori kormányzójának, a mai alkotmányosság egyik legkiválóbb megteremtőjének kellőleg alig méltányolható érdemeiről. Erre a főiskolai tanárkar legmélyebb fájdalommal véve tudomást a nagy hazafi haláláról, egyhangulag elhatározta, hogy **Kossuth Lajos** halhatatlan érdemeit jegyzőkönyvében megörökíti, a gyászoló családhoz pedig részvétiratot intéz, a melynek szerkesztését dr. Kovács akad. igazgatóra s dr. Nagy Zsigmond t.-kari jegyzőre bizza. A meleg hangon szerkesztett részvétirat rendeltetése helyére el is küldetett. Kimondotta egyúttal a tanárkar, hogy a fővárosban végbenemendő temetésén magát két tag által fogja képviseltetni. A képvisellel **Kovács Lajos** tanítóképezdei és **Kulcsár Endre** gymn. tanárok bizattak meg. Hogy az elhunyt nagy hazafi emléke a főiskolában maradandóvá tétessék, a főisk. tanárkar egy **Kossuth-alapítvány** létesítését határozta el, a mely közadakozás útján fog megalkotatni. Az adakozást e célra a tanárkar, mint olyan, **100 koronával** nyitotta meg. Reméljük, hogy úgy Debreczen város közönségének, mint az egész tiszántúli egyházkerületnek hazafias áldozatkészsége oly alapítvány megteremtését teszi főiskolánkban lehetővé, a mely méltó leendő úgy ahhoz, kinek nagy nevét viselni fogja, mint főiskolánkhöz, a melynek elsőrendű feladata nagyjaink emlékeztének gondos ápolása s a nemzet jövője érdekében okszerű gyümölcsötetése. Ily alapítvány méltó társa leendő annak, a melyet **Deák Ferencs** halála alkalmából Debreczen város közönségének hazafias kegyelete létesített ugyancsak e főiskolában. — Ezenkívül a temetés napján tartandó **gyász istenitiszteleten** a nagytemplomban a főisk. tanárkar testületileg fog megjelenni; későbbben meghatározandó időben pedig a tanárkar a főisk. ifjúság bevonásával **Kossuth Lajos** emlékére főiskolai ünnepélyt rendez, a melynek előkészítésére egy bizottság küldetett ki. A minden nagyért lelkesülni kész főisk. tanulóifjúság, bár legnagyobb részben a szünidő miatt távol volt, kegyeletének önállóan is igyekezett kifejezést adni. Ugy az összes főisk. tanuló ifjúság, mint a hittanhallgatók s jogászok külön-külön is diszes koszorúkat küldöttek a nagy halott ravatalára. Azonkívül 6 heti gyász viselését határozták el; a turini gyászszertartásra **Jánossy Zoltán** szenior és **Dócsy Emil** joghallgatót, a Budapestén végbenemendő temetésre pedig **Baltasár Desső** hittanhallgatót és **Csatth Sándor** joghallgatót küldötték el a főisk. ifjúság képviselőjében. Kiváló köszönet illeti Debreczen város tanácsát, a mely 400 frt kiutalása által az ifjúság képviseltetését lehetővé tette. Ujabb bizonyítékát látjuk ebben is annak az együttérzésnek és jóakarátú érdeklődésnek, a melyet Debreczen városa főiskolánk irányában az ujabb időben lépten-nyomon kifejezni törekszik. Ebben mi örvendetes előjeleit látjuk egyúttal a főiskola nagyszabásu tovább fejlesztésének. Ez leendő Debreczen városnak is áldozatkészségéért méltó jutalma, mert ebben fogja szemlélhetni legnagyobb dicsőségét.

— A debreczeni főiskola kebelében lévő főgimnázium tanárkara a nyugalomba vonuló veterán tanár és igazgató, a munkában és azzal szerzett érdemekben megőszült *Tiidős János* helyére a következő ciklusra *Dóczy Imre* főgimn. tanárt ajánlotta egyhangulag a gimnáziumi igazgatói állásra. Jeles kartársunknak kitartó buzgalma, kiváló képzettsége, bölcs tapintata és sokoldalú tanári tapasztalatai nemcsak teljes biztosítékot nyújtanak nekünk arra nézve, hogy az igazgatói tisztet kifogástalanul betöltendi, hanem reményt táplálunk az iránt is, hogy az ő igazgatói működése egy új korszakot fog főgimnáziumunk külső és belső fejlődésében életre kelteni, megszabadítván azt a múltból fennmaradt némely olyan nehézségektől, a melyek annak szabadabb föllendülését még némileg akadályozzák. Szakértelem, erély és bátorság meg fogják hozni a kívánt sikert.

— **Kormányképviselők.** A vallás- és közoktatásügyi miniszter az ez évi rendes érettségi vizsgálatokhoz kormánybiztosokul kinevezte többek között: a debreczeni főgymnasiumhoz Ballagi Aladár dr.-t, a mármarosziget-hez Felméri Lajos dr.-t, a hódmezővásárhelyihez Békési Gyulát, a szatmárihoz György Endrét, a székely-udvarhelyihez Géresi Kálmánt s a csurgói főgymnasiumhoz Csiky Lajost.

— **Debreczeni egyetem.** Az adakozások, gyűjtések és alapítványok napról-napra örvedetesen gyarapodnak. Mult közlésünk óta a következőket kell jeleznünk: Vidéki ev. ref. egyházaink közül gyűjtés eredményeként küldött *Veszprém* 300 kor. 82 fil., *Sonkád* 4, *Angyalos* 33 kor. 52 fil., *Nábrád* 15 kor., *Zsáka* 15, *Battiz* 48, *Avasujváros* 28, *Kémeri* 6, *Kölcse* 30, *Kis-Namény* 18 kor. 50 fil., *Bere* 43 kor., *Borzova* 6 kor., *Apa* 40 kor., *Csomaköz* 30, *Dobra* 58, *Ér-Körtvélyes* 80 kor. 36 fil., *Fábiánháza* 11 kor. 50 fil., *Iriny* 12 kor., *Kis-Majtény* 12 kor. 72 fil., *Mérk* 10, *Papos* 14 kor. 20 fil., *Szaniszló* 10 kor. 20 fil., *Vitka* 40 kr., *Aranyos-Medgyes* 100 kor., *Börvely* 200 kor., *Szamosszeg* 200 kor., *Kántor-János* 200 kor., *Abád* 27, *H.-Bagos* 50, *Gyulavári* 50 kor. 60 fil., *Tisza-Eszlár* 250 kor., *Püspök-Ladány* 105 kor. 52 fil. A nagyváradai ref. egyház 2000, a nagykállói ref. egyház 1000 koronás alapítványt tettek. Vidéken egyes lelkes vezérférjaink követendő szép példával járnak mások előtt, lerakván áldozataikat a nagy eszme oltárára. Így *Eröss Lajos* p.-ladányi lelkész 10 éven át évi 10 kor., *Kovács L.* ottani tanító 6 éven át évi 6 kor., *Várkonyi I.* ottani lakos 5 éven át évi 2 kor., *Szücs István* tanító 10 éven át évi 4 kor., *Fehér Imre* 8 éven át 2—2, *Kohn Sámuel* 10 éven át évi 8 koronára kötelezte magát. *Berethoy János* nagykállói főgondnok 100, *Görömbéi Péter* lelkész 50, *Pethő András* 50, *Nagy János* 40, *Farkas Lajos* 20, több egyháztag 3 kor. 40 fillért adományoztak; *Segesvári József* kántor-jános lelkész-esperes 100 kor., *Csujá Imre* ottani főgondnok 100 kor., *Zsigó Endre* szalacsi lakos 200 kor. alapítványt tettek, míg *Bokodi Gy.* börvelyi lakos 4 éven át évi 25, *Bay Mihály* (Csomaköz) 4 éven át évi 40, özv. *Uranovics Sándorné* úrnő 5 éven át évi 40, sz.-jános egyház 10 éven át 20 kor. járulékra kötelezte magát, *Tóth János* ottani lakos pedig 10 koronát adott. *Szabó Károly* bihari esperes gyűjtés eredménye fejében 235 kor. 4 fillért, *Szell Kálmán* nagyszalontai esperes egyházmegyéjében eszközölt gyűjtésből 3217 korona 72 fillért jelentett be s ebből 1168 kor. 68 fillért be is küldött a püspöki hivatalhoz. A pénzüntézetek közül a türkevei tkpénztár 20, karczagi népbank 20 koronát adtak, míg a szatmári tkpénztár 200, a debreczeni takarékos és hitelintézet 1000, *István-malom-társulat* 2000, helybeli gyógyszerész-egye-

sület 500, Csokonai-kör 1000, gróf *Vay Ádám* vajai nagybirtokos 2000 s özv. *Gerébi Fülöpné* úrnő 100 koronás alapítványokat tettek a debreczeni egyetem javára. Ily áldozatokban gyönyörködik az Ur!

— **Lelekészváiasztás.** A beregmezei *barabási* egyház márczius hó 27-ik napján *Seres Ábrahám* beregszászi segédlelkézt választotta meg lelkipásztorául. Szívesen üdvözöljük.

— **A kassai ev. ref. egyház husvéti örömmünnepe.** A kassai ev. ref. egyház *husvét első napján ünnepele harmadfél-száz éves* megalakulásának évfordulóját. *I. Rákóczy György* az *első urvacsoráját* az akkor élt ref. híveknek udvari papjával husvét első napján osztatta ki s ez alkalommal az egyházat egy még ma is meglevő, nagy értékű kannával és tányérral ajándékozta meg. Lélekemelő volt az, a mikor a ma már virágzásban levő egyház jeles lelkipásztora, *Révész Kálmán* a szószékre lépve, a Megváltó feltámadási ünnepének méltatása mellett, *Zsolt. 118: 15—24.* alapján, szépen kidolgozott beszédében megemlékezett az elmúlt zivataros idők eseményeiről. A templomban levők feszült figyelemmel hallgatták a kiváló szónokot s igazi meghatottság látszott az arcokon, a midőn fejtegette: minő változásokon ment keresztül az egyház a lefolyt 250 év alatt? — Elmondta, hogy a mai *apácza-templomot*, melyet a *Rákóczy-család* támogatása mellett, a ref. hívek építettek, hány-szor vesztették el s hány-szor kapták vissza, míg végre a XVIII. század elején véglegesen elveszítették. Felemlíté azt is, hogy ugyancsak az apácza-templom mellett levő terjedelmes épületben *Rákóczy* korában a reformátusoknak nagyhirrel bíró főiskolájuk is volt. De elveszték ezt is; sok időn keresztül igen nagy megpróáltatásoknak voltak kitéve. — A mai templomhoz hosszas vizontagság után 1811-ben jutottak, a mely idő óta az egyház, lassan bár, de folytonosan gyarapodott, a mint ezt „*Tárca*” rovatunk alatt részletesen közöljük. A meghatóan szép beszéd elhangzása s rövid ima után *Urvacsora-osztás* volt, mely funkcióban *Kenessey Béla* budapesti ref. theologiai tanár (ki épen e napokban tett R. K. lelkésznél baráti látogatást), s *Kádár János* helybeli ref. segédlelkész, leendő *csécsi* lelkész, vettek részt. *Kenessey* magvas beszédben fejtegette az urvacsorával való élés jelentőségét. A hívők nagy számmal járultak az úrasztalához, úgy az előkelőbbek, mint az egyszerűbb osztályhoz tartozók közül. Az örömmünnepe alkalmából Lapunk szerkesztősege a dicső multú kassai ev. ref. egyháznak legbensőbb üdvözlését s áldáskívánatait tolmácsolta. Vivat, floreat, crescat!

— **Gyász-hír.** *Tarnóczy Tivadár*, a sáros-pataki kollegium érdemes tanára, régibb idő óta tartó betegeskedés után f. márczius hó 22-én este, életének 58-ik, tanári működésének 29-ik évében Kassán elhunyt. Évtizedekkel ezelőtt lépett a ref. egyház tagjai közé s a sáros-pataki kollegiumnál talált alkalmazást, mint a történelem és irodalom tanára s e téren kifejtett munkásságáról nevét széles körben ismeretessé tette. Legyen tisztelt és áldott a munkás tanférfiu emlékezete, tisztelői s tanítványai körében és közöttünk!

TARTALOM-JEGYZÉK: Magyar Kálvin-Társaság. — y. — *Tárca*: Száz éves küzdelem a kassai református egyház megalakulásáért, 1550—1650. *Balogh Ferencz.* — *Tanügy*: Szemináriumok. — A házassági jogi törvényjavaslat sorsa a képviselőházban. *Aurifaber.* — *Közéletünk*: Tudósítás a tiszántúli ev. ref. egyházkerület bizottsági üléséről. — Könyvismertetés. — *Irodalom.* — Különfélék.

Felelős szerkesztők és laptulajdonosok:

Dr. ERDŐS JÓZSEF és Dr. BACZONI LAJOS.